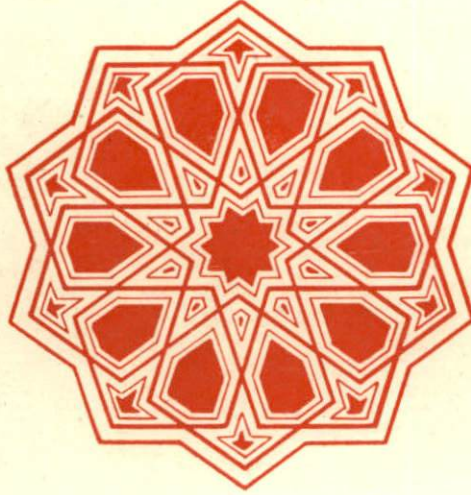

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

Şihri Tolon Bağıcı

Yıl : 1961

Cilt : IX

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA
1 9 6 2

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u> <u>No.</u>
Dr. Hüseyin ATAY - Dr. Yaşar KUTLUAY	: <i>Kur'an'ın Birinci Cüz'ünün Çevirisi</i> 1
Osman KESKİOĞLU	: <i>İslâm'da Tasvir ve Minyatürler</i> 11
Prof. Dr. Kâmiran BİRAND	: <i>İnsanlığın Sırrı</i> 25
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu</i> 39
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>İslâm Hadisinde İsnad ve Hadis Ravilerinin Cerhi</i> 47
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Gazalî'nin Bazı Eserlerinin Türkçeye Tercümeleri</i> 59
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Les Traductions En Turc de Certains Livres d'Al-Gazali</i> 70
Dr. Bahriye ÜÇOK	: <i>Kırman'da Müslüman Kutluk Devleti'nde İki Kadın Hükümdar</i> 81
Doçent Dr. Cavit SUNAR	: <i>Evrincilik ve Bergson</i> 99
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN	: <i>Türkiye'nin Dinî Tarihine Umum Bir Bakış</i> .. 109
Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: <i>Gazzalî ve Siyaset</i> 121
Neda ARMANER	: <i>Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumî Bir Bakış</i> 131
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>The Outline of Islamism And Turkish Reformations</i> 141
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>Les Grandes Lignes De L'Islamisme et Des Réformes Turques</i> 147
Dr. Hikmet TANYU	: <i>Ankara'da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar</i> .. 153
İsmail ÜNAL	: <i>Çin Porselenlerine Ait Kaynaklar</i> 189
Prof. Etienne GILSON	: <i>Şark Filozofları, Çeviren: Dr. İbrahim Ağâh Çubukçu</i> 197
Dr. Ali Abdu'l-Wahid WAFİ	: <i>İslâmiyete Göre Kölelik, Çeviren: Kemal Işık</i> 207
Prof. Hamidullah Muhammed	: <i>El-İlâf veya İslâmdan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri, Çeviren: İsmail Cerrahoğlu</i> 213
<i>Kitap Tahlilleri</i>	
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>La Société Industrielle et la Guerre, Plon 1959-Raymond Aron</i> 223
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Lucien Goldmann, Recherches Dialectiques, NRF, 1959, édit. Gallimard</i> 224
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Robert King Merton, Eléments de Méthode Sociologique, Trad. de l'Américain par H. Mendros, édit, plon 1953</i> 225
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç</i> 227

HADİSLERE GÖRE KADININ SOSYAL DURUMUNA UMUMİ BİR BAKIŞ

NEDA ARMANER

“Bir medeniyetin seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakınız.”

J. STUART MILL

Bir din, bir nizam ancak getirdiği ahkâma nazaran tenkit olunabilir. Yoksa kendisine intisap eden kavimlerin itibarlarına, bid'atlarına bakarak dini tenkide kalkışmak hiçbir zaman doğru ve mantıkî bir hareket olamaz. İlk ve Orta Çağın medeniyet seviyesine ulaşmış milletlerinde hukuk ve cemiyet nizamları tetkik edilecek olursa, kadına ait muhtelif kıymet hükümlerinin verilmiş olduğu, zaman zaman değişik görüşlerin hâkim bulunduğunu anlaşıyor.

İslâm kadını hakkında gerek doğrudan doğruya gerek dolayısıyla tarih, hukuk ve din bakımından Doğuda ve Batıda çeşitli eserler meydana getirilmiştir. İslâm dininin kadına verdiği değer ölçülerinin Kur'an-ı Kerîm ve hadislerden istihraç edileceği şüphesizdir. Bu itibarla belirtilmek istenilen İslâm kadınının tarih boyunca umumî hatlariyle durumu olmaktan ziyade ilk müslüman cemaati olarak tanıdığımız ashab arasında kadının sosyal görünüşüne temastır. Nübüvvet devrindeki sosyal hayatın oluşları bakımından en yakînî birer vesika halinde elimizde bulunan (al-marfû') ve (al-mawkûf) hadislerden esas motifleri seçerek konuyu işlemek birinci plânda akla gelen kaynaktır. Böylece hadislerin ışığı altında kadına verilen ruhu tanıyabilmek ve İslâm akideleri ile ülfet etmiş sahibatın bu ruhla davranışlarını incelemek mümkün olabilir.

Hazreti Peygamberin sünnetini bize kadar ulaştıran ve Kur'andan sonra İslâm âleminin metin olarak otorite saydığı her iki mecmua "Aş-Şaḥîḥân"ın hazırlanmasında gerek Buḥârî gerekse Muslim tarafından gösterilen titizlik ve senedlerin sıhhati bakımından tatbik edilen kritik metod dolayısıyla seçilen hadislerin çerçevesi dar fakat itibarı yüksek tutulmak istenmiştir.

Mevzuumuza girmeden önce VII. asra kadar tarihin belli başlı cemiyetlerinin yazılı hukuk ve dinî nizamları içinde kadının durumunu umumî hatlariyle gözden geçirecek olursak, kadîm Hindlilerin hususi hukukunda, umumî muamelelerde ve miras, nikâh şekilleri içinde kadının hiçbir hak ve şahsiyeti görülmemektedir. Hind esatirinde Brahmanın oğlu, beşeriyetin babası sayılan (Manu) kanununa göre, kadın çocukluğu devresinde babasına, gençliğinde kocasına, zevcesinin vefatında oğluna, evlâdı yoksa zevcinin akrabasına tâbi olmaya mecburdur. Yine Veda'larda kadın kasırgadan, ölümden, cehennemî ateşlerden, zehirden ve yılandan daha fena addolunmaktadır. Bununla beraber genel olarak, Hind hukukuna dair eserler kadına karşı hürmet tavsiye eder².

¹ M. Şemsettin Günaltay, İslâm Kadınının Mevkii İçtimaisi. İslâm Mecmuası, İstanbul 1332, c. 1, s. 142.

² Ord. Prof. S. M. Arsal, Umumî Hukuk Tarihi. İstanbul 1948, s. 46.

(Sumer aile kanunu) namıyla maruf yedi maddelik kanun, semitik milletlerin bilhassa Hamurabi kanunundan eski olup Hamurabi bu kanunun bazı kısmını tadil etmiştir. Bu küçük kanun evlâtlık, zevc ve zevce münasebeti ve köle isticarı gibi üç meseleye dairdir ve aile bağılılığını koruyucu müeyyideleri ihtiva eder³.

Semitik milletlerdeki duruma gelince: Babil hükümdarı Hamurabi (M.ö. 2123-2081) tarafından tertip edilen kanunname, vaktiyle ayrı yaşamış küçük devletlerin kanunlarından, bilhassa Sumer kanunlarından mülhem bir halitadır. Yüzyılların müşahede ve gelişmelerinin de katılmasından sonra hukukiyet kesbetmiştir.

Topluca ikiyüz elli madde olan bu kanuna göre kadının durumu bilhassa aile hukuku bakımından mutedil bir tarzda düzenlenmiş ve korunmuştur⁴.

Bahis konusu kanundaki maddelerden başka zevc ve zevcenin durumlarını belirten (Jurisprudence) mahkeme içtihatlarını gösterir tabletler de mevcuttur⁵.

Bu kanun alelusul ancak bir karı ile evlenmeye yani monogami esasına dayanıyor. Bununla beraber Babil'de izdivacın ruhu az çok kaybolmuş âdeta bir nevi mübayaa muamelesi gibi izdivaç muamelesinin muteber olması için vesika ile tesbit edilmesi şartı koşulmuştur. Saniyen (Madde 142) deki kayda göre, evlenirken odalık getiren, kimse karının üzerine başka bir kadın alamaz ifadesi mutlak tek zevce esasına dayanmadığını da gösterebilir. (Madde 136)nın ruhu kadının seçtiği erkekle evlenmekte hür olduğunu müstelzimidir. Kayıtsız şartsız boşanma hali ancak kadınlık vazifelerini yapmayan, namusunu korumayan kadınlar hakkındadır. Mamafih (Madde 141) de bahis konusu edildiği üzere böyle bir halde koca isterse üstüne başka bir kadınla evlenerek onu hizmetçi gibi evinde yaşatabilir. Buna mukabil, masum ve vazifesini bilen bir kadın, kocasının haksız muamele ve kötü hallerinden bizar olduğu takdirde onu istemiyebilir ve cihazını alıp baba evine gidebilir.

Sumer kanunundan mülhem olduğu anlaşılan Hamurabi kanununun umumi icmali bakımından değerinin yüksek olduğu şüphesizdir. Ancak kanunun kendi cemiyetinde ne dereceye kadar yaşamış, yürümüş olduğunu da yine nazardan uzak tutmak, araştırmak lâzımdır.

Bugün için Hamurabi kanununun tesirinde kalmadığı nazariyeleri kuvvetli bulunan⁶ İsrail hukukunda ise Poligami asıldır. Zira, aile ne kadar kalabalık olursa o kadar kuvvetli olur prensibi hâkimdir. Kadının boşanma talebi hakkı yoktur. Cemiyet ailenin bozulmasına müsaade edecek durumda değildir; aile reisi mutlak bir otoriteye sahiptir. Koca boşanma hakkını keyfî bir surette kullanabilir (Tesniye 24/1). Levirat evlenmesi kabildir. Yani erkeğin kardeşi dul yengesini alır. (Tekvin 8/38, Tesniye 5/25). Yahudi kızları babalarının evlerinde bile bir hizmetkâr mevkiinde tutulur ve pederi tarafından icabettiğinde satılabilir. Babalarının vefatında erkek evlâtlar kızları istedikleri muameleye tâbi tutabilirler. Kızlar ancak başka bir varis bulunmadığı takdirde babalarının mirasına nail olabilirler⁷.

Sami kavimlerinden sayılan Araplarda İslâmiyetten önce kadının durumunu bilâhare mevzubahis etmek üzere ârî akvama geçecek olursak, İran Sasani devletinin aile hukukunda görülen en bâriz hususiyet, kan karabetinin nikâha mani olmayışı-

³ Avram Galanti, Hamurabi Kanunu. İstanbul 1925, s. 84.

⁴ Bk. aynı eser, madde 128, 131, 136, 137, 138, 148, 151 ve 152.

⁵ Avram Galanti, Hamurabi Kanunu, s. 41.

⁶ Hamide Topçuoğlu, Eski İsrail Hukuku. Ankara 1948, s. 42.

⁷ Hamide Topçuoğlu, Eski İsrail Hukuku. Ankara 1948, s. 42.

dır. Yani kızkardeş veya ananın bir hususiyeti yoktur. Evlenmiş kızlar miras alamaz. Bilâhare Mazdeizmin devlet dini olmasıyla de bütün hususî hukuk kalkmıştır.

Yunan medeniyetinin en parlak devrinde kadının hukukî durumu daimi surette velâyet veya vesayet altında bulunduğundan ve hiçbir muameleye mezun addedilmediğinden mağdur idi. Atinalı evli kadınların toplumdaki manevî mevkileri Romadaki meşru zevcelerin mevkii kadar yüksek olmaktan da uzaktı. Atinalı diğer bütün Yunan siteleri gibi erkek çocuk doğurmayı evlenmenin en mühim gayesi telâkki ettikleri için, nikâhta matlûp olan muhabbet, merbutiyet, karşılıklı hürmet ve sadakat, ahenktar bir hayat gibi gayeler hemen hemen yoktur⁸. Yunan hatiplerinden olan meşhur Demosten nikâhı şöyle tarif eder: “Zevce, bizim yalnız meşru çocuk sahibi olmak için değil, aynı zamanda evimizdeki bütün mallarımızın da sadık bir bekçisi olmak için aldığımız kadındır”. Bununla beraber alufte kadınlar bu cemiyette hürmet ve teveccüh görüyorlardı.

İsparta’ya gelince, kendisinde tevellüd istidadı ziyade olan bir kadın, kocasından başka erkeklerle de münasebete icbar edilirdi⁹.

M. E. V. asrın ortalarında tesbit edilen On İki Levha kanunlarında aile patriarkaldır. Aile içinde bir tek şef, bir tek mülk sahibi vardır. Ancak erkekler vasıtasıyla olan akrabalık hukukî bir karabet sayılır. Kadınlar daima velâyet altındadır. Kız babanın, karı kocanın velâyeti altındadır. Kocasının velâyeti altından çıktığı zaman kadın yakın akrabasından birinin velâyeti altına girer. Bu bakımdan On İki Levha devrinde Atina hukuku ile Roma hukuku arasında fark yoktur¹⁰.

İslâmdan önce Araplar arasında içtimaî bakımdan kadının durumuna, aile ve hukuk yönünden mevkiine göz gezdirecek olursak: Hazreti Paygamberin din neşrine başladığı tarihlerde (609-610) Kahtani’lerin ve Adnani’lerin yaşadıkları bölgelerde kadının cemiyetteki mevkii birbirinden farklı değildir. Patrikarkal hayatın bütün kuvveti ile hâkim olduğu Arabistan’da kadın, topluluğun bir uzvu değil erkek zümresinin ihtiraslarını tatmin ve hizmetlerini ifa için yaratılmış bir mahlûk telâkki ediliyordu.

(Kuru) zamanlarında kadına karşı gösterilen muamele Arap toplumunun kadın hakkındaki anlayışının açık bir ifadesidir¹¹. An’anelerin sarih olarak belirttiğine göre Araplar, kadının bu tabii zamanlarında kadınla birlikte oturmaz, onunla beraber yiyip içmezlerdi. Kadınlar bu durumlarında obadan, çadırdan, evden çıkarlardı. Bugün Güney Afrika’nın iptidaî aşiretlerinde, Borneo’da, Yeni Guinea’de, Vankover adasındaki yerli vahşiler arasında halâ yaşamakta olan bu adet o zamanlar Arap kabileleri arasında en çok riayet edilen bir gelenektir¹².

Bu umumî durum dışında bazı istisnalar yok değildi. Mekke’nin en ileri ailelerine mensup kadınlardan Hind’in Ebu Süfyani nüfusu altına aldığı malûmdur. İkinci bir durum ise, ahlâki yükseklığı ve şefkati ile devrinde büyük hürmet gördüğü teslim olunan Hazreti Hatice’dir.

Bu gibi kitle içinde tektük istisnalar üzerinde durarak Cahiliye devrinin bazı hakikatlarını tahrifkâr bir şekilde telif eden (Medeniyeti İslâmiye) müellifi Curci

⁸ Ord. Prof. S. M. Arsal, Umumî Hukuk Tarihi. İstanbul 1948, s. 55.

⁹ M. Şemsettin Günaltay, İslâm Kadınının Mevkii İctimai, İslâm Mecmuası. İstanbul 1332, s. 143

¹⁰ Ord. Prof. Dr. Andreas B. Schwarz, Roma Hukuku Dersleri, çev.: Dr. Türkân Rado. İstanbul 1945, c. I, s. 98 ve Ord. Prof. S. M. Arsal, Umumî Hukuk Tarihi. İstanbul 1948, s. 108.

¹¹ Ord. Prof. R. Şemsettin Günaltay, İslâmdan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu. Belleten, c. XV, sayı 60, s. 691, Ankara 1951.

¹² Aynı makale.

Zeydan ile mehaz olarak aldığı Ağâni'nin tarihini burada tenkit etmek isterim: (Medeniyeti İslâmiye tarihi, (c. V, s. 86) da aşağıdaki mütalâalar zikredilmektedir. "Devri cahiliyette Arap kadınlarının hâl ve mevki hakkında muhtelif fikir ve mütalâalar beyan olunmakta ise de alelicmal şurası muhakkaktır ki devri mezkûr Arap kadınları hey'eti içtimaiyede pek büyük bir mevkiye malik, iffet, necabet sahibi idiler. Kadınların bu iffet ve necabeti o devirlerde haiz oldukları hürriyet, istiklâl ve izzetinesis neticesi idi. Filvaki bir kadın izzetinesis, hürriyet, hareket ve istiklâli fikriye ile büyürse zillet ve esarete büyüyen, teseddür boyunduruğu altında ezilen kadınların irtikâp edebilecekleri seyyiatı öyle kolay irtikâp etmezler. O zamanki erkeklerin kıskançlığı da yine o gibi itiyadat neticesinin mahsulü idi. Bahusus zamanı cahiliyette cariyelerin henüz pek az buldukları, kadınlara malikiyet pek kolay olmadığı devirlerde Araplarda olduğu gibi bir erkek yalnız bir zevceye malik ise, başka bir kadın sevmez ise kıskançlığı bittabi daha fazla olur. Bundan maada bedevî, hanesini idarede, göçlerde ve işlerinde zevcesinin muavenetine pek ziyade muhtaçtır" şeklinde mütalâalar dercederek devrin meşhur kadınlarını öne sürer ve onların hal ve hareketlerini tamim ederek "cahiliye yani müşrik Araplarda kadının vaziyeti bazı bakımlardan İslâmiyettekinden daha serbest idi; iki kız kardeş ile evlenmek ve nikâh (al-Mağt) caiz olduğu gibi, teseddür de meçhul idi. Boşanma şeriatından daha kolay değildi. Fakat bu hususta kadınlarda erkekler gibi hak sahibi idiler. Kadın ile erkek arasındaki münasebetler bazı bakımlardan hiç de fena değildi. Hattâ daha da düzeltilebilirdi. Fakat şeriat tatbik edilince böyle bir islâhın düşünülmesi bile imkânsız oldu. Şeriatın nikâh şekillerinden ve en kötü hükümlerinden biri olan hulle cahiliyet devrinde bilinmiyordu" gibi hükümlere varmaktadır.

İlmin, tarihin bitaraflığı duygusundan mahrum, kendi dinî endişeleri ve tesirleri içinde kalan bazı müverrihler eliyle yazılmış eserlerde cahiliyet ve İslâmiyet devirleri birer kalıp olarak gözden geçirilmiş, cemiyetin ruhi, fikri bütünlüğü dikkate alınmamıştır. Zira cahiliye Araplarının kadına karşı mutlak bir hâkimiyetleri vardı. Bazan bir kadın boşandıktan sonra da eski kocasının tahakkümünden kurtulamazdı. Umumiyetle Arap kadını, hukuk itibariyle erkeğin dununda idi. Hiçbir hususta erkekle müsavi görülmez bir iş hakkında erkekler gibi söz sahibi olmazdı. Arap kabilelerinde kadına daha az rağbet gösterilmesinde, daha aşağı kıymet verilmesinde yaşanan muhit icaplarının büyük tesirleri olduğundan şüphe yoktur. Devamlı surette boğuşmaya mahkûm buldukları cihetle eli silâh tutabilenler refah ve servet sağlayabilirdi. Bu yüzdendir ki Araplar, doğan çocuk erkek olduğu takdirde şenlik yapar, iftihar ederlerdi. Kız olduğu zaman bilâkis sıkılır, utanır, aile için şeamet sayarlardı. Nahl sûresinin 58 ve 59 ncu âyetlerinde: "Onların birine bir kız çocuğu olduğu müjdelendiği vakit öfkesini sinesine çekerek hiddetinden yüzü kapkara olur. Müjdelendiği kötü şeyden ötürü herkesten gizlenir. (Kız çocuğunu) hakarete katlanarak tutayım mı, yoksa (diri diri) toprağa gömeyim mi? (Diye düşünür). İyi bilin ki onlar pek fena muhakeme ederler"¹³.

Va'd, yani doğan kız çocuklarının diri diri gömülmesi âdeti Banî Tamîm, Kureyş ve Banî Kinde kabileleri arasında taammün etmişti. Hattâ bu menfur cinayet iyi bir itiyat gibi telâkki ediliyordu. دَفْنُ الْبَنَاتِ مِنَ الْمُكْرَمَاتِ diğer bir varyanta göre وَأَدَا لَبَنَاتٍ مِنَ الْمُكْرَمَاتِ meseli bunun bir işaretidir. Yalnız Banî Tamîm'e mün-

¹³ Takvîr sûresinin 8 nci ve 9 ncu âyetlerinde de kız çocuklarının diri diri gömülmesi büyük bir suç olarak işaretlenir.

hasır olmıyan bu âdete karşı Kur'an-ı Kerîmde: "Evlâdınızı yoksulluk korkusu ile öldürmeyiniz. Biz onları da sizi de rızıklandırırız. Şüphe yok ki onların katli pek büyük bir suçtur" (İsrâ 17/31) buyuruluyor. Araplar arasında tabîî bir itiyat haline gelen ve kısmen iktisadî bir faktöre bağlı olduğu anlaşılan bu facianın önlenmesi gerek Kur'an gerek Hazreti Peygamber'in şiddetli takbihi neticesindedir. İstıraplı çöl hayatına dayanabilmek için kadının da erkek kadar değilse de yine az çok çalışmasına ihtiyaç vardı. Erkek savaş ve çapulculukla meşgul iken çadırda kadın çocuklara bakmak, develeri, koyunları sağmak, hurmanın lifinden hasır ve deve tüyünü işlemek gibi vazifeleri yüklenmişti. Fakat hayat mücadelesindeki bu esaslı rolüne rağmen bedevî mantalitesi cemiyette kadına yine önemli mevkiini vermiye bir türlü yanaşamıyordu. Yalnız hür kadınlar bir erkek çocuk anası olduktan sonra çadırdaki diğer kadınlar arasında üstün bir mevki kazanıyorlardı. Halbuki cariyelerin ve gasbedilen diğer kadınların hiçbir itibar ve değeri yoktu. İnsanlık haklarına lâayk görülmediklerinden kadınlara vâris olmak hakkı da tanınmıyor, ayrıca erkekler istedikleri kadar evlenebiliyorlardı.

***

İçinde yetiştiği çevrede ahlâkî, içtimaî, siyâsî ve dinî büyük inkılâplar yapan, karanlık devirlerin mirası olan, geri ve çirkin telâkki ve itiyatları kökünden söken Hazreti Muhammed, aile müessesesinde evvelâ kadının esaslı bir rükün olduğunu belirtmiş, kadına dair totem zihniyetini yıkmış, cahiliye devrinin barbar âdetlerini menetmiş, aile müessesesini karşılıklı sevgi ve anlayış esaslarına uygun temeller üzerine kurmuştur. İslâmiyette kadının terekeye giren mallar arasında sayılması, yani esir mahiyetinde tutulması Nisâ' sûresinin 19-21 nci âyetlerinde kesin olarak yasak edilmiştir. Hazreti Muhammed kadın hakkında eski ilkel zihniyete karşılık bir yeni görüş getirmiş ve bu husus açık bir delil olarak hadîsleriyle hukuk tarihine maledilmiştir.

Sosyoloji tarihi ve araştırmaları bize gösteriyor ki; sosyal inkılâpların en müşkülü halkın hoşlandığı ve benimsediği örf ve âdetleri değiştirmek teşebbüsüdür. Çünkü itiyatların yarattığı huyun, insiyâkî bir surette düşüncelere hâkim olması psikolojik bir keyfiyettir. Bu itibarla, Arapların içtimaî hayatında İslâmiyetin yarattığı inkılâpların en büyüğü, cahiliye devrinin kadın hakkındaki örf ve âdetlerinin yıkılarak dayanacağını akıl ve mantıkta bulan olgun esasların ve prensiplerin kurulmasıdır. Hazreti Peygamber bu önemli değişiklikleri merhale merhale tatbik etmek suretiye önce kadını mal veya bir esir sayan antayışı bertaraf etmiş, her vesile ile kadınlara hürmeti, tekrimi tavsiye buyurarak toplumun hak ve hürriyetine sahip bir uzvu olduğu kanaatini yerleştirmiştir. Hadîslerin Kur'an ruhuyla hemahenk olması tabîî bir keyfiyettir. Bu itibarla kadın konusundaki hadîslere geçmeden önce âyetleri belirtmek uygun olur.

Kadın ve erkek birlikte aynı gaye için yaratılmıştır:

(Az-Zâriyât 51/57) "Ben cinleri de insanları da, ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım".

Asılları da müsavi ve birdir:

(Al-Ĥücürât 49/13) "Ey insanlar; şüphe yok ki biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık".

(An-Nisâ' 4/1) "Ey insanlar, O Rabbinize karşı gelmekten sakının ki sizi bir tek nefisten yarattı".

Kadın ve erkek emir ve nehyde müsterektir, aynı şekilde ecre ve sevaba maruzdurlar:

(Alu 'İmrân 3/195) "Rableri Onların dualarını kabul buyurdu: Erkek olsun kadın olsun içinizden iyilik yapanın iyiliğini heba etmem".

(An-Nisâ' 4/124) "Erkek veya kadın olsun, inanıp da iyi işlerde bulunanlar cennete girerler ve zerre kadar zulme uğramazlar".

(Al-Mumtahana 60/12), (An-Nahl 16/98), (Al-Ahzâb 33/35), (At-Tawba 9/72-73) âyetlerinde ise doğrudan doğruya müennes isimlerle hitabedilir.

Bazı bakımlardan kadının himaye ve şefkate muhtaç oluşu itibariyle; (An-Nisâ' 4/19), (Al-Bakara 2/228) âyetleriyle hüsnü muaşeretini teklif eder. Ayrıca Bakara sûresinin (187, 221, 227, 228 ve Nisâ' sûresinin 3, 18-21, 25, 34, 129 ve 141) sayılı âyetleriyle kadının içtimaî, dinî ve hukukî durumu tebliğ edilir.

Gerek Buhârî gerekse Muslim mecmualarının, "Aş-Şaḫîḫân"ın muhtelif babları içinden bu konu ile ilgili aşağıda yazılı hadislerle Kur'an-ı Kerîm'in umumî olarak kadına bahsettiği hürmet ve mertebenin Hazreti Peygamber'in sünneti kavliye ve fiiliyeleriyle de tesbitinden başka (Asr-ı Nebevî)de bu ruhu mizaçlarına sindiren ashap ve sahibatın hususî ahvalde vaziyet alış (attitude) larının incelenmesi ana prensipler ve değerler üzerindeki anlayışı bir diğer yönden açıklamış olacaktır.

Kadını değerlendirmede¹⁴:

Muslim, c. 4, s. 178 (Bâbu Ḥayrî Matâ'd-Dünyâ...) 'Amr İbnu'l-'As'ın oğlu Abdullâh (R. A.)dan rivayet olunmuştur. Peygamber (S. A.) buyurmuştur:

"Dünya bir metadır, dünya metanın hayırlısı da iyi kadındır."

Kadınlara iyi muameleyi tavsiye eden hadisler:

Muslim, c. 4, s. 178 (Bâbu'l-Waşiyyati bi'n-Nisâ')

Abū Hurayra (R. A.) dan Peygamber (S. A.) nin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

"Kadınlar hakkında birbirinize iyilik tavsiye ediniz. Kadınlar eğe kemiğinden yaratılmış gibidir. Eğe kemiğinin en eğri tarafı üstüdür, bunu düzeltelim derken kırarsın, haline bırakırsan eğri olmaktan devam eder. Binaenaleyh kadınlar hakkında birbirinize iyilik tavsiye ediniz"¹⁵.

Buhârî, c. 7, s. 26 (Bâbu'l-Wassâti bi'n-Nisâ'...) Abū Hurayra (R. A.)dan Peygamber (S. A.)nin şöyle buyurduğu rivayet olunur:

"Her kim Allah'a ve ahiret gününe inanırsa o mümin komşusuna eza ve cefa etmesin ve bir de size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet edip dilerim. Zira kadınlar eğe kemiğinden yaratılmış gibidir. Bunu düzeltelim derken kırarsın. Haline bırakırsan öylece kalır. Binaenaleyh kadınlar hakkında birbirinize iyilik tavsiye ediniz."

Buhârî, c. I, s. 15 (Bâbu'l-Kufrâni'l-'Aşîr) İbn 'Abbâs (R. A.)dan Peygamber (S. A.) nin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

"Cehennem bana gösterildiği zaman ekserisini tekfir eden kadınlar teşkil ediyordu.

¹⁴ Türkçeye çevrilen hadisler için faydalanılan baskılar: Al-Buhârî, Muḥammad ibn İsmâ'il, Câmi'u's-Şaḫîḫ, I-VIII, İstanbul 1315. Muslim, Abu'l-Husayn İbnu'l-Ḥaccâc al-Kuşayrî an-Nây-sâbüri, al-Câmi'u's-Şaḫîḫ, I-VIII, İstanbul 1330-1333.

¹⁵ Bu hadîsin bir varyantını Buhari de çeşitli bablarında nakletmiştir.

Allahı mı tekfir ediyorlardı? diye soruldu. Zevcelerine ve hediyelerine küfür ediyorlardı. Eğer onlardan birine dünyayı versen sonra senden bir şey görse ben senden bir hayır görmedim ki diye inkâr eder, diye ilâve buyurmuşlardı.”¹⁶

Evde kadına karşı gösterilmesi icabeden muaşeret ve değer :

Muslim, c. 4, s. 178 (Bâbu'l-Waşiyyati bi'n-Nisâ')

Ebû Hurayra (R. A.)dan Peygamber (S. A.) in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

“Bir kimse zevcesine buğuz etmesin, zira hoşanmadığı huyları varsa ona mukabil memnun olacağı huyları da vardır.”

Buhârî, c. 8, s. 2 (Bâbu man Ahakku'n-Nâsî')

‘Âbû Hurayra (R. A.)den rivayet edilmiştir:

“Bir adam Peygamber (S. A.) me geldi; ve Ona, ya Resulallah, benim hürmetime lâyıık, sakınıp koruyacağım kimdir dedi. Annen, buyurdular, sonra kim, annen ve sonra baban diye ilâve ettiler.”

Kadına evinde kocasının malından tasarruf hakkı tanımak ve içtimaî yardıma dair hadîsler :

Buhârî, c. 2, s. 112 (Bâbu's-Sadağa...)

Muslim, c. 3, s. 90 (Bâbu'l-âcr il-Hâzin'il-âmîn)

‘A'îşa (R. A.)dan rivayetle, Peygamber (S. A.) buyurmuştur:

“Ev kadını evinin taamından israf etmiyerek infak ve ikram ettiğinde bu infak ile ecre ve sevaba nail olur. Bu malı kazandığı cihetle de zevci, muhafaza ettiği için hizmetçisi de bir o kadar sevap kazanır. Bunlardan bazısının ecrü sevabı öbürlerinin sevabından hiçbir şey eksiltmez.”

Muslim, c. 2, s. 294, Buhârî, c. 2, s. 110 (Bâbu't-Takû'n-Nâr...)

‘A'îşa (R. A.)dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“İki kız çocuğu ile yanıma tese'ul ederek bir kadın girmişti. O sırada yanımda bir hurmadan başka bir şey bulunmuyordu. O hurmayı ona verdim. Kadın hurmayı iki çocuğu arasında taksim etti ve kendisi ondan bir şey yemedi. Sonra kalkıp çıktı. Müteakiben yanıma Nebi (S. A.) girdi ve vakıyı kendisine bildirdim. Buyurdular ki: Kadın, erkek her hangi bir mümin şu kız çocukları yüzünden bir suretle sıkıntı çekerse kız çocukları, kendisi için cehennem ateşinden koruyan bir perde olurlar.”¹⁷

İslâm akidelerine aykırı düşmemek üzere evde Hz. Ayşe'nin bir teganni veya şîri dinlemesine karşı Hz. Peygamberin müsait ve mülâyim bulunduğuna dair :

Buhârî, c. 2, s. 17 (Bâbu Sunnati'l-î dayn...)

‘A'îşa (R. A.)dan rivayet olunmuştur:

“Yanımda Hıristiyan cariyelerden iki cariye bulunuyordu. Cariyeler hıristiyanların şenlik günlerinde söyledikleri şarkıları söylüyorlardı. Bu sırada Abû Bakr girdi.

¹⁶ Burada mevzubahis olan kadınlar kötü huylu kadınlar olup bunlar muayyen ve hususi bir zümreye taallük eder. Aksi halde Hz. Peygamberin mezkûr hadîsleri içinde tenakuza düşmesi gibi bir durum hasıl olur ki bu da Peygamberliğin fetanet, ismet ve emanet vasıflarına muhaliftir. Böylece aksi varit olamaz.

¹⁷ Yukarıdaki iki hadîs Buhârî ve Muslim'in edep bahsinde de zikredilmiş olup, az miktarda da olsa sosyal yardıma, sadakaya, ikrama teşvik ve saili eli boş çevirmemek gibi bir hareketi müstelzim olduğu kadar kadın hassasiyetine işaretle kız çocuklarına şefkati tavsiye ettiği açık bir şekilde görülüyor.

Hız. 'Â'îşa bunların şarkıcı olmadıklarını söyledi. Bunun üzerine Abû Bakr bu şeytan mizmarlarının Peygamber evinde ne işi var dedi. Bu bir bayram günü idi."

Peygamber "Ey Abû Bakr her kavmin bir bayramı vardır. Bugün de bizim bayramımızdır" buyurdular.

Sosyal bakımdan kadın ve erkek her ferdin bu nizamda mükellefiyeti belirtilmiş, Mesuliyet tevcih edilmiştir :

Buḥārî, c. 2, s. 5 (Bābu'l-Cumu'a...)

Muslim, c. 2, s. 3 (Bābu 'İmare).

"İbn 'Umar (R. A.)dan Nebi (S. A.) in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

Hepiniz çoban ve muhafızınız ve hepiniz de mes'ulsünüz. Âmirler maiyetindeki lerin muhafızdır. Aile reisi de aile efradının çobanıdır, kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde muhafızdır. Hülâsa hepiniz muhafız ve hepiniz idrenizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz."¹⁸

Buḥārî, c. 1, s. 172 (Bābu Wudû'...)

"İbn 'Abbās (R. A.)a bir adam dedi ki, "Sen Peygamber (S. A.) ile Cuma namızı kılmağa iştirak ettin mi?" "Evet, eğer Resulu Ekrem'e yakınlığım olmasaydı küçük olmam hasebiyle bulunamazdım". İbn 'Abbās, "Resulü Ekrem, âleme namazı kıldıracağı mahut yere geldi, sonra hutbe okudu sonra kadınların yanına giderek onlara bazı nasihat ve tezkirde bulundu ve onlara sadaka vermelerini emretti. Kadınlar derhal ellerini bileziklerine, gerdanlıklarına uzatarak onları Bilâl'in elbisesinin eteğine attılar. Sonra Resulü Ekrem ve Bilâl eve döndüler" dedi."

İlme karşı sahibatın bigâne kalmadığına dair :

Buḥārî, c. 1, s. 38 (Bābu'l-Hayā fi'l-'İlmi)

"Mucâhid buyurdu ki utanan, kibirlenen kimse ilim öğrenemez. Hazreti 'Â'îşa "şu ansarın kadınları ne güzel kadınlardır. Onların hayaları dinde fıkıh âlimi olmalarına mani olmadı" buyurdu.

Kadını maddî kazanç ve güzelliği için nikâh etmekten ziyade manevî şahsiyeti ve afifliğinin ön plânda tutulmasına dair :

Buḥārî, c. 7, s. 7-8 (Bābu'l-İ'kfai fi'd-Din)

Muslim, c. 2, s. 53-54 (Bābu'r-Rıda')

Abû Hurayra (R. A.)dan Peygamber (S. A.) in şöyle dediği rivayet olunur: "Kadını dört şey için nikâh edin; malı, nesebi, güzelliği ve dini için. Sen dindâr bir kadın almıya çalış ki bir daha yokluk görmiyesin (sırtın yere gelmesin)."

Nikâhta bâkirin iznine dair :

Buḥārî, c. 7, s. 18 (Bābu nikâh)

'Â'îşa (R. A.)dan şöyle rivayet olunmuştur: Ben bir kere: "Ya Resulallah, bakire kız (haya edip) susar." "Bakirin rızası susmasıdır" buyurdular.

Nikâhda Seyyibin iznine dair :

Buḥārî, c. 7, s. 17 (Bābu lâ yunkih...)

Abû Hurayra (R. A.)dan Nebi (S. A.)in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur.

¹⁸ Bu hadis Buḥārî'nin muhtelif babları içinde zikredilmiştir, şöyle ki: c. 4, s. 6 (Bābu Ta'wili...), c. 7, s. 26-27 (Bābu Kıwu Anfusekum...).

“Dul kadın kendisinin sarahaten emri olmadıkça nikâh olunamaz. Bâkire kızda kendisinden istizan olunup izni alınmaksızın nikâh olunamaz. Mecliste hazır bulunanlar “Ya Resulallah bakir bir kızın izni nasıl olur?” diye sorduklarında: Onun izni sükût etmesidir buyurdu.”

Buḥārî, c. 7, s. 17 (Bābu nikâh)

“Ansar kadınlarından Ḥansâ bint Ḥizâm (R. A.)dan rivayet göre; Ḥansâ’yı babası (Ḥalîd) iznini, rızasını almaksızın tezviç etmişti. Halbuki Ḥansa dul kadındı. (Muvafakati alınmak icabederdi) kadın bu izdivacı hoş görmüyerek Hazreti Peygambere gidip şikâyet etti ve Peygamber bu nikâhı red ve iptal etti.”

Camide kadının mevcudiyetine işaret ve umumi yerde kadına hürmet:

Buḥārî, c. 1, s. 174 (Bābu Sālâti’n-Nisâ’)

“Ḥind bint Haris Ūmmu Salama’dan rivayet ediyor. Resulullah (S.A.) namazı müteakip selâm verince kadınlar kalkardı ve Peygamber kalkmadan biraz beklerdi. İbn Şihâb Allah bilir gördümki bu bekleyişi kadınların çıkıp gitmeleri ve erkeklerden çıkıp gitmek isteyenlerden birinin onlara yetişmemesi için demiştir.”

Hacca kadının durumu, kadının erkek yerine hac farızasını yerine getirebileceğine dair:

Buḥārî, c. 5, s. 176 (Bābu Ḥaccatu’l-Wadâ’)

“İbn Abbās (R. A.) rivayet etmiştir: Veda haccında Hatam kabilesinden bir kadın Allah’ın elçisinden fetva istedi. Al-Fadl İbn ‘Abbās Allah’ın elçisinin yanında idi. Kadın “Ey Allah’ın elçisi, Allah’ın kullara kıldığı farz çok ihtiyar olan babama da yetiştii, yola çıkmaya kudreti yoktu. Onun yerine haccım olur mu?” diye sordu. Peygamber, (Evet) cevabını verdiler.”

Cihadda:

Buḥārî, c. 4, s. 33 (Bābu Gazwi’n-Nisâ’)

Muslim, c. 5, s. 144 (Bābu Tahrim...)

“Nāfi’den Abdullah (R. A.) rivayet etti: Nebi (S. A.) in bazı Gazvelerinde maktul kadınlar bulunduğu haber verildi. Bunun üzerine Peygamber kadınların ve çocukların katledilmesini menettiler.” –Müteakip hadîsde bir diğer varyantı ile bu husus tekid edilmiştir–.

Muslim, c. 5, s. 197 (Bābu Gazwati’n-Nisâ’ Ma’r-Ricāl)

Buḥārî, c. 4, s. 33 (Bābu Gazwi’n-Nisâ’)

“Anas İbn Mâlik der ki: Uhut harbinde halk inhizama uğramıştı. Bu çok tehlikeli harp gününde gördüm ki Abū Bakr’in kızı ve Resulullah’ın zevcesi ‘A’îşe ile Ummu Suleym kollarını sıvamışlardı. Halhalarını görmüştüm. Süratle ve mütemadiyen arka- larında kırbalarla su taşıyorlar ve mecruhların ağızlarına boşaltıyorlardı. Kırbalar boşalınca son derece çeviklikle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar sonra yine acele gelip mecruhların ağızlarına boşaltıyorlardı.”¹⁹

¹⁹ (İslâm kadınlarının erkeklerle beraber gazası ve harbe iştirâkleri) ünvanı altında Buḥārî’nin bir bab açması mühimdir. Esasen açık olarak anlaşılıyor ki İslâm kadınlarının gazalara iştiraki askerinin yalnız geri hizmetlerine münhasır olmayıp doğrudan doğruya harp sahasında ve mücahitlerin safları arasında da hizmetleri görülmektedir.